

בס"ד, אדר תשפ"א

דבר תורה לפרשת כי-תשא / הרב ד"ר איתי ליפשיץ¹

אנכי ה' א-לקיך המעלך מארץ מצרים

בפתחה של פרשת העגל נאמר "כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים" לא נאמר אשר הוציאנו מארץ מצרים. וכך גם בחטא העגל עצמו (שמות לב ד) - וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּהָ אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. לא נאמר אשר הוציאוך מארץ מצרים.

להלן, אנסה לעיין במגבלות המקום והזמן בהבחנה שבין "יציאת מצרים" לבין "עליית מצרים"

בספר בראשית התבשרנו על סיום גלות מצרים בשתי לשונות. בלשון ברית בין הבתרים (בראשית טו, יג) וַעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה... וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצְאוּ בְרַכְשׁ גָּדוֹל. ובלשון ה' ליעקב אבינו (בראשית מו ד) אֲנִי אֶרְדָּ עִמָּךְ מִצְרָיִם וְאֲנִי אֶעֱלֶךָ גַם־עִלָּה. אם כן, בסיומה של גלות מצרים תהיה לעם ישראל יציאה ועליה. באופן פשוט ומלולי, היציאה מתארת את הפרידה הפיזית מארץ מצרים, מפרעה ומעמו, והעליה מתארת תנועה פיזית אל הדרך העולה ממצרים כשסופה ביעד הוא ארץ ישראל. כך גם בסנה, משה רבינו נשלח לשתי שליחויות:

הקב"ה אומר למשה (שמות ג, ח) וְאֵרְדָּ לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם וְלְהַעֲלֵתוֹ מִן־הָאֶרֶץ הַהִוא אֶל־אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה. ההצלה היא אחת מהלשונות הידועים "והצלתי" ובהמשך בסנה (שמות ג, י) וְהוֹצֵאתִי אֶת עַמִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. ולצד ההצלה והיציאה מופיעה גם העליה וכך גם בהמשך מעמד הסנה (ג, טז) פֶּקֶד פְּקֻדֹתַי אֲתֹכֶם וְאֶת־הַעֲשׂוֹי לְכֶם בְּמִצְרַיִם. וְאִמַּר אֶעֱלֶה אֶתְכֶם מֵעֵנִי מִצְרַיִם אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי... מכאן ואילך, תדבר התורה הן בלשון "יציאת מצרים" והן בלשון "עליה ממצרים" ויש לשאול מתי התורה תדבר בלשון יציאה ומתי בלשון עליה, ומה משמעות הדבר.

נראה להציע ששתי הלשונות טומנות בחובן לצד המשמעות המילולית הפיזית משמעות נוספת. לשון היציאה נקבע, כאמור, כבר בברית בין הבתרים כלשון של "יציאה" מעבדות. בלשון התורה עבדות מסתיימת ב"יציאה" – "שש שנים יעבוד ובשביעית יצא". לשון "יציאת מצרים" אינה יציאה פיזית בלבד אלא שינוי המעמד המשפטי של עבדי פרעה. ולכן לשון ה"יציאה" בסנה כרוכה בשליחות של משה אל פרעה האדון דווקא: (פסוק י) וְאֶשְׁלַחְךָ אֶל־פַּרְעֹה וְהוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. היציאה ממצרים מתבטאת גם בלשון התורה על שילוח עבדים. כך בסנה (פסוק כ) וְאַחֲרֵי־כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם. ונתתי את־חַן הַעַם... (פרשת הענקה – ואכמ"ל) וכך מיד לאחר הסנה (ד, כג) וְאִמַּרְתָּ אֶל־פַּרְעֹה כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. וְאִמַּר אֵלַיךְ שְׁלַח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַבְדֵי נִי. המיוחד שביציאת עבדים זו היא שיוצאים מעבדות פרעה לעבדות ה' ל"ויעבדני", (ויקרא כה, נה) – כִּי־לִי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדֵי הִם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי ה' א-לקיכם. יציאת מצרים היא אפיזודה רגעית שמשנה את מעמדנו לעם של עבדי ה'.

לשון העליה ממצרים נזכרת בסנה בשליחות לעם ישראל והעליה ממוקדת בדרך שעל עם ישראל לעלות בה ממצרים אל הארץ המובטחת. גם כאן נראה שהעליה אינה עניין פיזי בלבד ויש לה משמעות נוספת. ראשון העולים ממצרים היה אברהם אבינו (בראשית יג א) ויעל אברהם ממצרים ועליו דורש הזוהר הקדוש (פרשת תולדות) וְאֶסְתַּלַּק לְדַרְגֵיהָ קְדָמָה, דְהוּא בֵיהּ בְּקַדְמִיתָא, וְעָל בְּשֵׁלֶם, וְנִפְקַ בְּשֵׁלֶם. וכך דורש תנא דבי רבי ישמעאל על הפסוק (ויקרא יא מה) הַמַּעֲלָה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם

¹ תודה למורי רבתי וחברי שהחכימוני בהערותיהם אף שלא הספקתי להטמיע כל דבריהם בגרסה זו. אשמח להערות הקוראים ל lipschitsfamily@gmail.com

להית' לְכֶם לְאֱלֹקִים וְהִיַּתֶּם קְדוֹשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אָנִי. (בבא מציעא סא ע"ב): אמר ליה רב חנינא מסורא דפרת לרבינא: **יציאת מצרים** דכתב רחמנא גבי שרצים למה לי? ... אמר ליה: **אנא המעלה** קא קשיא לי, מאי שנא הכא **המעלה** דכתב רחמנא? - אמר ליה: לכדתנא דבי רבי ישמעאל, דתנא דבי רבי ישמעאל: אמר הקדוש ברוך הוא: אילמלא (לא) **העליתי** את ישראל ממצרים אלא בשביל דבר זה, שאין מטמאין בשרצים - דיי. נמצא שהעליה ממצרים אינה עליה פיזית בלבד אלא מסלול של התעלות. הרב רפפורט הציע להבחין בין היציאה שהיא **רגעית**, נקודה בעבר - כמעשה הקניין. לעומתה העליה ממצרים שהיא **תהליך** מתמשך דומה יותר לתהליך חינוכי. ואני מבקש להוסיף על דבריו שייטכן שביציאה ממצרים אנחנו פאסיביים - מצרים מגרשים אותנו ב"קומו צאו" וזאת בשיא הופעתו של הקב"ה - אני ולא מלאך - וכך ברגע אחד שלא ממש תלוי בנו הפכנו לעם של עבדי ה'.

העליה ממצרים היא תהליך שאנחנו נשואו. עלינו לעלות ולהתעלות וכפי שנראה מיד, מצד אחד אין בכוחנו לעשות זאת לבדנו אך בוודאי שאנחנו חייבים להיות נוכחים ולבחור בתהליך - לכתך אחרי במדבר. וכמו ברגע הנשגב של בריאת העולם כשהאדם נוצר על כרחו ובאה לאחר מכן נפילת החטא כך גם ברגע הנשגב של יציאת מצרים ומעמד הר סיני באה לאחר מכן הנפילה של חטא העגל שהיא חלק בלתי נפרד מתהליך העליה שלנו שאיננו מתקדם בקו ישר.

בפתחה של פרשת העגל נאמר "כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים" לא נאמר אשר הוציאנו מארץ מצרים. וכך גם בחטא העגל עצמו (שמות לב ד) - וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִשְׁרָהּ הַעֲלֹךְ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם. כך גם יאמר הקב"ה למשה (בפסוק ז) לְהַרְדּוּ כִּי שָׁחַת עַמְךָ אֲשֶׁר הָעֵלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: וכך גם במהלך התיקון והסליחה על חטא העגל הפרשיה כולה עסוקה ב"לך **עלה מזה** אתה והעם אשר **העלית** מארץ מצרים אל הארץ... **כי לא אעלה**.. אתה אמר אלי **העל** את העם הזה... אל **תעלנו מזה**. יש להבין את הדבר!

לפי פירושי רש"י ורמב"ן - כשמשה בושש לרדת מן ההר, משאלתם של ישראל היתה שיהיה מי שימשיך להורותם הדרך והיא ה"עליה". ובלשון רמב"ן: "אמרו, משה שהורה לנו הדרך ממצרים ועד הנה, שהיו המסעים ע"פ ה' ביד משה (במדבר ט כג), הנה אבד ממנו. נעשה לנו משה אחר שיוורה הדרך לפנינו ע"פ ה' בידו... שלא בקשו העגל להיות להם לאל ממית ומחיה, וקבלו עבודת אלהותו עליהם, אבל ירצו שיהיה להם במקום משה מורה דרכם... והנה לא תמצא שיאמר בעגל בשום מקום **אשר הוציאנו ממצרים**, כי הם מודים במי שאמר **אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים** (לעיל כ ב), כי שמו הגדול הוא המוציא אותם משם, אבל יאמרו במקומות רבים אשר העלוך, כי יקחו זה במקום היד הגדולה המחרבת ים השמה מעמקי ים **דרך** לעבור גאולים (ישעיה נא י). וזהו שנאמר (תהלים קו כא כב) וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב...".

נמצא שלאחר מעמד הר סיני, רק ביחס **לעליה ממצרים** שיתפו ישראל את משה כמנהיג וכמתווך וממילא הרגישו אבודים בחסרונו. ואילו ביחס **ליציאת מצרים** כבר ידעו כל ישראל כי "אנכי ה' א-לקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים". וכך הסביר הרמב"ן בפירושו: "וטעם **אשר העלית מארץ מצרים** יובן מפסוק **ויסע משה את ישראל** מים סוף (לעיל טו כב)... ומשה אמר בתפלתו אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה (פסוק יא), **כי אתה לבדך הוא המוציא**...".

בהמשך עלייתנו יש לצפות לתיקון ולהפנמה שה' הוא זה המעלה אותנו ממצרים: כשנגיע אל הארץ המובטחת ונלחם על ארץ ישראל תצווה עלינו התורה בפרשת שופטים: **לא תירא מהם** כי ה' אלקיך עמך **המעלה** מארץ מצרים. ובדומה לאמור בדיבר הראשון יקויים בנו בע"ה גם האמור בתהלים (פרק פא) אַנְלִי' יִקְוֶה אֱלֹהֵיךְ הַמַּעֲלֶה מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַרְחִיב־פֶּיךָ וְאַמְלֵאֶהוּ:

יציאת מצרים היא נקודה בזמן שממנה הכל נובע - אנכי ה' א-לקיך אשר הוצאתיך.

משם התחיל תהליך של עליה והתעלות שאנו ממשיכים אותו עד לגאולתנו. חטא העגל מלמד אותנו שתהיינה נפילות בדרך אך נוכל להמשיך את העליה גם לאחר הנפילות. ולבסוף גם נגיע ב"ה אל המנוחה ויקויים בנו: **לא יאמרו עוד ח"ה' אֲשֶׁר הָעֵלָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: כִּי אִם־חִי־ה' אֲשֶׁר הָעֵלָה וְאֲשֶׁר הֵבִיא אֶת־זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צִפּוֹנָה וּמִכָּל־הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְחִיתִים שָׁם וַיִּשְׁבּוּ עַל־אֲדָמְתָם:**